

Джельдыбаева Р.Б.
**Қытай тіліндегі мөлшер
сөздердің стилистикалық
ерекшеліктері**

Бұл мақалда қытай тілдеріндегі мөлшер сөздердің стилистикалық ерекшеліктері қарастырылады. Мөлшер сөздердің молдығы мен қолдану өрісінің кеңдігі қазіргі қытай тілінің негізгі ерекшеліктерінің бірі. Сонымен қатар шетел оқушыларының қытай тілін үйренуіндегі қиын түйіндерінің бірі. Қытай тілінде мөлшер сөздің айқын грамматикалық, семантикалық ерекшеліктері болуымен бірге, прагматикалық ерекшелігі де өте анық көрініп тұр. Мақалада қытай тіліндегі мөлшер сөздерді стилистикалық талдау ерекшеліктері де берілген.

Түйін сөздер: қытай тілі, стилистика, мөлшер сөздер, грамматика, синтез, кейіптеу.

Jeldybaeva R.B.
**Stylistic features of quantitative
words in the Chinese language**

This article consider the stylistic features of quantitative words in Chinese language. The main feature of the Chinese language is the presence of quantitative words and their wide usage. It is one of the challenging problems in teaching students Chinese language.

Peculiarity of characteristics of quantity words in the Chinese language is not only a grammatical, but semantic and pragmatic.

In this article, along with listing the main problems also was made stylistic analysis of quantitative words.

Key words: quantitative words, stylistics, quantitative words, grammar, and synthesis.

Джельдыбаева Р.Б.
**Стилистические
особенности количественных
слов в китайском языке**

В данной статье рассматриваются стилистические особенности количественных слов в китайском языке. Главной особенностью китайского языка является наличие количественных слов и их широкое использование. Также это одна из проблем в обучении студентов китайскому языку. Особенности характеристики количественных слов в китайском языке являются не только грамматические и семантические, а также прагматические. В данной статье наряду с перечисленными проблемами рассматривается стилистический анализ количественных слов.

Ключевые слова: китайский язык, стилистика, количественные слова, грамматика, синтез.

ҚЫТАЙ ТІЛІНДЕГІ МӨЛШЕР СӨЗДЕРДІҢ СТИЛИСТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мөлшер сөздердің молдығы мен қолдану өрісінің кеңдігі қазіргі қытай тілінің негізгі ерекшеліктерінің бірі. Сонымен қатар шетел оқушыларының қытай тілін үйренуіндегі қиын түйіндерінің бірі. Қытай тілінде мөлшер сөздің айқын грамматикалық, семантикалық ерекшеліктері болуымен бірге, прагматикалық ерекшелігі де өте анық көрініп тұр.

Тенеулік функциясы

Белгілі бір заттың образын білдіретін сөз арқылы сол заттың мөлшерін көрсету, арнаулы теңеу сөзсіз-ақ заттың нақты да жанды теңеу мағынасын беру, міне бұл мөлшер сөздердің тенеулік функциясы болып табылады. Мыс.:

1. 不信，请看那朵流星，是他们提着灯笼在走。 Сенбесең, ана ақпа жұлдызға кара, олар шамды көтеріп жүрді. (郭沫若《天上的街市》)

2. 一只小鸟从伞下掠过，拂一丝清新的诗意给我。 Бір кішкентай құс, шатырдың астынан ұшып өтті, бойымды бір лирикалық сезім биледі. (林桂珍《雨之思》)

3. 我起先只在静听着柔橹划水的声音，然后却在黑影里看出了一星船家在吸着的长烟管头上的烟火…… Мен алдында су ескекпен есілгендегі сылдыраған дауысты тыңдап отырдым, одан кейін қараңғылықтың ішінен қайықшының темекісінің жылт еткен жарығын көрдім. (郁达夫《钓台的春花》)

Жоғарыдағы 1-мысалда гүлге қолданылатын 朵 (шоқ) мөлшер сөзі арқылы белгілі бір ортада түнгі аспанда аққан жұлдыз жарқылының гүлге ұқсайтын образы бейнеленген.

2-мысалда 丝 (талшық, жібек талшығы дегеннен келген) мөлшер сөзі арқылы «көркемдік, әдемілік» сынының нәзіктігі көрсетілген.

3-мысалда ауыспалы мөлшер сөз 星 (жұлдыз) арқылы алыстан, көз ұшынан көрінген от жарқылы алыс аспан кеңістігінен көзге бірде көрініп, бірде көрінбей қалатын жұлдыздарға теңелген.

Кейіптеу.

Тілдік стилистикалық қажетке қарай кейде бір затқа қолданылатын мөлшер сөз екінші бір затқа алмастырылып қолдану арқылы зат, адам немесе көрініс өзгертіліп, оқырманды ойға қалдырып, ерекше сезімге бөлейді. Мөлшер сөзді бұлайша қолдану тәсілі тілдік бейнелеудің сезімдік бояуын арттыра түседі. Мыс.:

1. 潘月亭一块庞然大物裹着一身绸缎。Фан Уиетин – торғын-торқа оралған алып адам. (曹愚《日出》)

2. 看见岸上歪过来的一株柳树上，一瓣黄月朦胧。Жағадағы иіліп тұрған Ляошу ағашының арасынан сарғылт айдың саулесі бұлдырап түсіп тұр. (贾平凹《浮躁》)

3. 太阳光从树叶的空隙落下来，在泥地上，在家具上，一抹一摸的金黄色。Ағаштардың саңылауынан түсіп тұрған күн нұры батпақты жерді, жиһаздардың әр-әр жерінен алтын нұрына бөледі. (茅盾《风景谈》)

4. 我留上海就做一匹文氓，都比现在好得多。Мен Шанхайда қалып сауытсыздар қатарында болсам да, қазіргіден әлде қайда жақсы болар едім. (郭沫若《骑士》)

5. 美国博士几个子儿一枚？我问他。Америкалық профессордың баласы біреу ме деп ол сұрады (老舍《牺牲》)

Жоғарыдағы 1-мысалдағы 块 топтық немесе бөлшек заттарға, 4-мысалдағы 匹 хайуандарға, 5-мысалдағы 枚 кішкентай заттарға қолданылатын мөлшер сөздер. Аталған мысалдарда бұл мөлшер сөздер адамға қарата қолданылу арқылы кейіпкердің ұнамсыз бейнесі обыразды түрде көркем бейнеленген. 2-мысалдағы 瓣 (жарма, жапырақша) бөлшек, тілім заттарға қолданылатын мөлшер сөз. Аталған сөйлемде бұл мөлшер сөз «ай» сөзі арқылы ерекше сезімдік бояумен көрсетілген. 3-мысалдағы 抹 етістік, «сырлау, бояу» мағыналарын білдіреді.

Аталған мысалда күн нұры затты бояйтын, сырлайтын нәрсеге шендестірілген. Сөйлемді оқып отырып, күн ағаш жапырақтары арасынан жер бетіне қаламмен сары сызық салып жатқандай әсер аласың. Жанды-жансыз заттарды адам кейпіне келтіре суреттейтін бұл тәсіл қытай тілінде мөлшер сөздер арқылы да жоғарыдағыдай өте өнімді қолданылады.

Синестезия

Мөлшер сөздер арқылы сезу түйсіктерін өзгертуге, алмастырып қолдануға болады, яғни, көру, есту, сезу, иіс түйсіктерін өзара алмастыруға, сол арқылы қиялды шарықтатуға, шығармашылық ой өрісін кеңейтуге болады. Мөлшер сөздерді осы тәсілмен қолдану арқылы адамға ой салатын, толғандыратын тілдік бейнелеудің өнімділігіне қол жеткізуге болады. Мысалы:

1. 微风过处，送来缕缕清香，仿佛远处高楼上渺茫的歌声似的。Самал желіп өсіп өткенде, ауық-ауық мұрыныңа келген жұпар иісі, алыстағы сарайдан үзіліп жеткен ән дауысы секілді. (朱自清《荷塘月色》)

2. 她也扯开一条油光水滑的嗓子骂，骂的也是他。Ол да сыңғырлаған әдемі дауысынан жанылып, ұрса бастады. (老舍《骆驼祥子》)

3. 他望着我，眼睛里竟出奇地一汪平静，像那个晚上淡淡的月色。Ол маған қарап отыр, көзінен ерекше бір сабырлық сезіледі, кешкі бұлыңғыр айдың сәулесіндей. (张大春《鸡翎图》)

1-мысалдағы 缕 жібек – торғын, жіп, шаш секілді көру түйсігі арқылы сезуге болатын нақты талшық заттарға қолданылатын мөлшер сөз. Бұл жоғарыдағы сөйлемде иіс түйсігі арқылы сезуге болатын «қош иіске» қолданылған. Сөйтіп, сөйлемді оқып отырып, тұңғыық гүлінің үзік-үзік аңқып жететін қош иісін көзбен көріп, қолмен ұстауға болатындай ғажайып сезімге бөленесің. 2-мысалдағы 条-көбінде адамға немесе жіңішке заттарға қолданылатын мөлшер сөз. Аталған мысалда бұл сөз есту түйсігіне, онан соң тамаққа қолданылып көру, есту түйсіктерін өзара тоғыстыру арқылы кейіпкердің біреуді тілдеп сөйлеген дыбысы «жарқышак» суреттелген. 3-мысалда 汪 мөлшер сөзі «тыныштыққа» қолданылу арқылы тыныштық деңгейінің қаншалықты дәрежеде екендігі бейнеленген.

Қосарлау

Екі түрлі затты бір мезгілде баяндау барысында әсілі бір затқа ғана қолданылатын мөлшер сөз баяндау кезінде екінші затқа да қосарлана қолданылады. Мұндай стилистикалық тәсіл әдетте қосарлау тәсілі деп аталады.

1. 一颗脑袋像个山药蛋，两颗鼠眼笑成一条线。Басы шақшадай болып, күлгенде екі көзі бір сызық. (李季《王贵与李香香》)

2. 这是梅花，有红梅、白梅、绿梅，还有朱砂梅，一树一树的每一树梅花都是一树诗。Бұл өрік ағашының гүлі, қызыл, ақ, жасыл болып, әрбір ағаш өз алдына бір өлен.

3. 这位历史见证人唯一的变化，只不过那时是棵幼年的树，如今长成材了，终于，它完全辨认出这棵老朋友了。Бұл тарихтың куәгерінің бірден-бір өзгерісі, ол кезде ол тек қана жас тал еді, ал қазір үлкен ағаш болып өсіпті, ақырында бұл көне досын тани алды. (李国文《冬天里的春天》)

1-мысалда адамның жеке басына қарата қолданылған 颗 мөлшер сөзі сәйкес келмесе де, көзге қарата қатарластыра қолданылып, келемеждеу, мазақтау, жек көру мағынасын күлкілі бейнелеген.

2-мысалда 树 мөлшер сөзі өрік гүліне қарата қолданылумен қатар, өлеңге де қолданылған. Бұлай қолдану логикаға сай келмесе де, өсімдік атаулы өркен жайған, қош иісі бұрқыраған көрікті көктем келбеті өте әсерлі бейнеленген.

3-мысалда ағашқа қолданылатын мөлшер сөз 棵 (тал) досқа қаратып та қолданылған. Бұл да қосарлау тәсіліне жатады.

Әсірелеу.

Әсірелеу тәсілінде белгілі бір зат немесе адам сезімі асыра айтылып, әсірелей көрсетіледі. Сол арқылы одан тыңдаушы немесе оқушы терең әсер алады. Мысалы:

1. 一匹苍蝇飞到史循的鼻尖上，用它的舌头舔了许久，然后很满足地举起它的两条后腿来慢慢地自相搓着。Бір топ шыбын Шиүйдің мұрынына қонды, (茅盾《追求》)

2. 一说是志和，她心上像有一缸眼泪，同时涌了出来。Оның Жыхы екенін айтысымен, ол бойын кернеген көз жасына ырық берді. 梁斌《红旗谱》)

3. 眉尺间忽然全身如烧着猛火，自己觉得每一枝毛发上都仿佛闪出火星来。Ол кенеттен өне бойын өрт алып бара жатқандай өзінің әрбір тал шашына дейін өрт шалғандай болды. (鲁迅《铸剑》)

Жоғарыдағы 1-мысалда жылқы тектестерге қолданылатын匹 мөлшер сөзі шыбынға қолданылып, сол арқылы кішкентай ғана жәндік ерекше үлкейтіліп көрсетілген. Бұл автордың шыбынның кереметтігін, оның адамға келтіретін зиянды жақтарының көп екендігін бейнелеуде ерекше стилистикалық рөл атқарған. Су, дәнді дақыл секілді заттарға қолданылатын мөлшер сөз 缸 2-мысалда көз жасына қарата қолданылу арқылы кейіпкер қайғысының шексіздігі әсірелене көрсетілген. 枝 ағаш бұтақтары және сол тектес заттарға қолданылады. Бұл 3-мысалда мөлшер сөз шашқа қолданылған да кейіпкердің қатты ашуланғандағы тікелей шаштары арқылы үлкейтіліп, әсіреленіп көрсетілген.

Метонимия

Мөлшер сөздер метонимия тәсілімен қолданылғанда, суреттеліп отырған адам немесе заттың өзіндік сипаты айқындалып, көркем тілмен жанды да нақты бейнелеу нәтижесіне жетуге болады. Мысалы:

1. 一弯新月高高地挂在天空，在水面上投下淡淡的银光，增加了水上的凉意。Жаңа толған орақ ай биік аспанға іліп қойған тәрізді су бетінде солғын күміс нұрын шашып, су бетіне жарық сауле беріп тұр. (巴金《家》)

2. 冰川纪已过去了，为什么到处都是冰凌？好望角发现了，为什么死海里千帆相竞？Мұз дәуірі өгіп кетті, неге осы уақытқа дейін мұз таулары бар? Не үшін өлі теңізде мыңдаған желкенді қайықтар көрініс тауып тұр. (北岛《回答》)

Жоғарыдағы 1-мысалда заттың тұлғалық сынын білдіретін弯 мөлшер сөзді қолдану арқы-

лы «жаңа туған айдың» көрінісі дәл әрі образды бейнеленген. 2-мысалда қайықтың орнына 帆 желкен мөлшер сөзі қолданылу арқылы өте образды суреттелген.

Қайталау

Мөлшер сөздер сан есімдермен тіркесіп қайталанып қолданылу арқылы белгілі бір тілдік жағдайды немесе интонацияны күшейтіп, көрінектілендіріп, дәріптеп көрсету арқылы оқырманға күшті әсерлі сезім береді. Мөлшер сөздердің бұл ерекшелігін төмендегі мысалдардан байқау аса қиын емес.

1. 一阵阵黄风一阵阵沙| 香香看着心上如刀扎| 一阵阵打颤一阵阵麻| 打王贵就像打着了她。Дүркін-дүркін сары жел/ дүркін-дүркін құмды жел/ Сиң қарап тұрып жүрегіне ине шаншығандай болды/ әредік селкілеп, әредік денесі ұйып қалғандай болды. (李香《王贵与李香香》)

2. 沿路而行，随景挪步，似乎在观赏大自然的画展，一幅比一幅新颖，一幅比一幅明亮，没有一幅重复的，没有一幅雷同的。Жолсыз жермен жүріп..... табиғат көріністерін тамашалап келді, бірінен-бірі жаңа, бірінен-бірі әдемі, қайталанбайды. (关劲潮《山道弯弯》)

Қатарлау

1. 那沉甸甸的稻谷，像一垄垄金黄的珍珠；炸蕾吐絮的棉花，像一厢厢雪白的珍珠；婆婆起舞的蓬蓬，却一盘盘碧绿的珍珠。Самсап тұрған күріш алқабы, тізбек-тізбек алтын-сары маржан тәрізді, үлпілдеген мақталар алқабы аппақ маржан тәрізді. (谢璞《珍珠赋》)

2. 一条条街道宽又平| 一座座楼房披彩虹| 一盏盏电灯亮又明| 一排排绿树迎春风..... Тарам-тарам кең көшелер, әрі тегіс тізбектелген ғимараттар, сан алуан түсті, самалдай жарық шамдар, қатар-қатар жасыл ағаштар көктем самалына билер тұр. (贺敬之《回延安》)

1-мысалда 一垄垄、一厢厢、一盘盘 деген мөлшер сөздерді қатарластыра қолдану арқылы сөйлемде суреттеліп отырған сулы, шұрайлы өлкенің әсем табиғатын ерекше образды етіп көрсеткен.

2-мысалда 一条条、一座座、一盏盏 секілді мөлшер сөздердің қайталануы арқылы қатар-қатар көшелер, тізбектелген ғимараттар, самаладай жарық шамдар деген тіркестер арқылы Яньань қаласының түнгі көрінісі айшықты етіп суреттелген [5, 15 б.].

Жоғарыда сөз болған мөлшер сөздер функциялары жеке дара бір-бірімен қатыссыз, байланыссыз нәрселер емес. Керісінше олар – бірін бірі толықтап, өзара алмасып қолданылатын функциялық ерекшеліктерге ие тілдік құбылыстар.

Әдебиеттер

- 1 Горелов В.И. Стилистика китайского языка. – М.,1968.
- 2 Луо Рышын. Қытай тіліндегі мөлшер сөздердің мағыналық ерекшеліктері. – Пекин.1994. – 17 б.
- 3 Ли Жианпин. (李建平) Таң дәуіріндегі кимылдық мөлшер сөздер. – Пекин, 1998.
- 4 Қазіргі қытай тілі. Жалпы редакциясын басқарған Жаң Бин. – Пекин, Филология баспасы, 2001. – 445 б.
- 5 Хуаң Борон, Ляу Шүйдон. Қазіргі қытай тілі. – Пекин, 1997.

References:

- 1 Gorelov.V.Y. Stilistikakitaickogo zyka. – M.,1968.
- 2 LuoRishin. Kitaitilindegimolshercozderdinmagynalikerekshelerteri. – Pekin.1994.
- 3 LiJianpin Tan dayirindegikimildikmolshercozder. – Pekin. 1998.
- 4 Kazirgikitaitioni. Jalpiredakciinbachargan Jan Bin. – Pekin. 2001.
- 5 Huan Boron, LyaShui dong. Kazirgi kitai tili. – Pekin .1997.